Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έβδομο τμήμα)

της 1ης Δεκεμβρίου 2022 *

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινή γεωργική πολιτική (ΚΓΠ) – Χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) – Κανονισμός (ΕΕ) 1305/2013 – Επενδυτική στήριξη – Εθνική ρύθμιση που εξαρτά την παροχή της στήριξης από την προϋπόθεση να προσκομίσει ο αιτών πιστοποιητικό καταχώρισης κτηνοτροφικής μονάδας στο όνομά του και να αποδείξει ότι, κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησής του, η απόδοση της γεωργικής εκμετάλλευσεώς του αντιστοιχεί σε τουλάχιστον 8 000 ευρώ»

Στην υπόθεση C-409/21,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Varhoven administrativen sad (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Βουλγαρία) με απόφαση της 14ης Ιουνίου 2021, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 2 Ιουλίου 2021, στο πλαίσιο της δίκης

DELID EOOD

κατά

Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond «Zemedelie»

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έβδομο τμήμα),

συγκείμενο από τους M. L. Arastey Sahún (εισηγήτρια), πρόεδρο τμήματος, F. Biltgen και J. Passer, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. Pitruzzella

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η DELID EOOD, εκπροσωπούμενη από την T. Zlateva, advokat,

– ο Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond «Zemedelie», εκπροσωπούμενος από τον G. Sabev, advokat,

– η Βουλγαρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. Georgieva και L. Zaharieva,

* Γλώσσα διαδικασίας: η βουλγαρική.

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την G. Koleva και τον A. Sauka,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 17 του κανονισμού (ΕΕ) 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 487, και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 130, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 2017/2393 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2017 (ΕΕ 2017, L 350, σ. 15) (στο εξής: κανονισμός 1305/2013).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της DELID EOOD, μονοπρόσωπης εταιρίας περιορισμένης ευθύνης βουλγαρικού δικαίου (στο εξής: Delid), και του Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond «Zemedelie» (εκτελεστικού διευθυντή του εθνικού γεωργικού ταμείου, Βουλγαρία) (στο εξής: εκτελεστικού διευθυντή του ΕΓΤ), σχετικά με άρνηση του εν λόγω εκτελεστικού διευθυντή να της χορηγήσει επενδυτική χρηματοδότηση για αγορά εξοπλισμού για πτηνοτροφική μονάδα.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Ο κανονισμός (ΕΕ) 1303/2013

3 Στον κανονισμό (ΕΕ) 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 (ΕΕ 2013, L 347, σ. 320), το άρθρο 65, το οποίο φέρει τον τίτλο «Επιλεξιμότητα», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Η επιλεξιμότητα των δαπανών καθορίζεται βάσει εθνικών κανόνων, εκτός εάν θεσπίζονται ειδικοί κανόνες είτε στον παρόντα κανονισμό ή τους ειδικούς κανόνες των Ταμείων είτε επί τη βάσει αυτών.»

Ο κανονισμός 1305/2013

4 Το άρθρο 5 του κανονισμού 1305/2013, το οποίο φέρει τον τίτλο «Προτεραιότητες της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη», ορίζει τα ακόλουθα:

«Η επίτευξη των στόχων της αγροτικής ανάπτυξης, οι οποίοι συμβάλλουν στη στρατηγική "Ευρώπη 2020" για έξυπνη, αειφόρο και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, επιδιώκεται μέσω των ακόλουθων έξι προτεραιοτήτων της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη, οι οποίες εκφράζουν τους σχετικούς θεματικούς στόχους του [Κοινού Στρατηγικού Πλαισίου]:

[…]

Όλες αυτές οι προτεραιότητες συμβάλλουν στην επίτευξη των εγκάρσιων στόχων για την καινοτομία, το περιβάλλον και το μετριασμό της αλλαγής του κλίματος και την προσαρμογή σε αυτήν. Τα προγράμματα μπορούν να λαμβάνουν υπόψη λιγότερες από έξι προτεραιότητες, αν αυτό δικαιολογείται με βάση την ανάλυση της κατάστασης όσον αφορά τα πλεονεκτήματα, τις αδυναμίες, τις ευκαιρίες και τις απειλές ("ΠΑΕΑ») και την εκ των προτέρων αξιολόγηση. Κάθε πρόγραμμα λαμβάνει υπόψη τουλάχιστον τέσσερις προτεραιότητες. Όταν κράτος μέλος υποβάλει εθνικό πρόγραμμα και δέσμη περιφερειακών προγραμμάτων, το εθνικό πρόγραμμα μπορεί να λαμβάνει υπόψη του λιγότερες από τέσσερις προτεραιότητες.

[…]»

5 Το άρθρο 17 του κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Επενδύσεις σε υλικά στοιχεία του ενεργητικού», έχει ως εξής:

«1. Η στήριξη στο πλαίσιο αυτού του μέτρου καλύπτει τις επενδύσεις σε υλικά ή/και άυλα στοιχεία, οι οποίες:

α) βελτιώνουν τις συνολικές επιδόσεις και τη βιωσιμότητα της γεωργικής εκμετάλλευσης·

β) αφορούν τη μεταποίηση, εμπορία και/ή ανάπτυξη των γεωργικών προϊόντων που υπάγονται στο παράρτημα Ι της ΣΛΕΕ ή του βάμβακος, εκτός από τα προϊόντα αλιείας. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας παραγωγής μπορεί να είναι ένα προϊόν που δεν καλύπτεται από το εν λόγω παράρτημα· εάν η στήριξη παρέχεται υπό τη μορφή χρηματοδοτικών μέσων, οι εισροές μπορεί να είναι επίσης ένα προϊόν που δεν καλύπτεται από το εν λόγω παράρτημα, με την προϋπόθεση ότι η επένδυση συμβάλλει σε μία ή περισσότερες προτεραιότητες της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη·

γ) αφορούν υποδομές που σχετίζονται με την ανάπτυξη, τον εκσυγχρονισμό ή την προσαρμογή της γεωργίας και της δασοπονίας, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε γεωργική και δασική γη, τον αναδασμό και τη βελτίωση, την παροχή και την εξοικονόμηση ενέργειας και υδάτων· ή

δ) είναι μη παραγωγικές επενδύσεις που συνδέονται με την επίτευξη των γεωργοπεριβαλλοντικών και κλιματικών στόχων που ορίζονται στον παρόντα κανονισμό, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η κατάσταση διατήρησης της βιοποικιλότητας των ειδών και των ενδιαιτημάτων καθώς και η ενίσχυση της αξίας ως δημόσιου αγαθού ενός τόπου που υπάγεται στο Natura 2000 ή άλλων συστημάτων μεγάλης φυσικής αξίας που καθορίζονται στο πρόγραμμα.

2. Η στήριξη βάσει της παραγράφου 1 στοιχείο α) χορηγείται σε γεωργούς ή ομάδες γεωργών.

Στις περιπτώσεις επενδύσεων για τη στήριξη της αναδιάρθρωσης γεωργικών εκμεταλλεύσεων, τα κράτη μέλη κατευθύνουν τη στήριξη σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις στη βάση της ανάλυσης SWOT που πραγματοποιείται σε σχέση με την προτεραιότητα της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη "ενίσχυση της βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της ανταγωνιστικότητας όλων των τύπων γεωργίας σε όλες τις περιφέρειες και προώθηση καινοτόμων τεχνολογιών γεωργικής εκμετάλλευσης και της αειφόρου διαχείρισης των δασών".

3. Η στήριξη βάσει της παραγράφου 1 στοιχεία α) και β) περιορίζεται στα ανώτατα ποσοστά στήριξης που προβλέπεται στο παράρτημα ΙΙ. Τα εν λόγω ποσοστά μπορούν να αυξηθούν, όσον αφορά τους νέους γεωργούς, για τις συλλογικές επενδύσεις, συμπεριλαμβανομένων αυτών που συνδέονται με συγχωνεύσεις οργανώσεων παραγωγών, και για τα ολοκληρωμένα έργα που λαμβάνουν στήριξη στο πλαίσιο περισσοτέρων του ενός μέτρων, για τις επενδύσεις σε περιοχές με φυσικά και άλλα ειδικά μειονεκτήματα, όπως προβλέπεται στο άρθρο 32 για επενδύσεις που συνδέονται με δράσεις στο πλαίσιο των άρθρων 28 και 29 και για τις πράξεις που λαμβάνουν στήριξη στο πλαίσιο [της Ευρωπαϊκής Σύμπραξης Καινοτομίας (ΕΣΚ)] για την παραγωγικότητα και τη βιωσιμότητα της γεωργίας, σύμφωνα με τα ποσοστά στήριξης που προβλέπονται στο παράρτημα ΙΙ. Παρ' όλα αυτά, το ανώτατο συνδυασμένο ποσοστό στήριξης δεν μπορεί να υπερβαίνει το 90 %.

4. Η στήριξη βάσει της παραγράφου 1 στοιχεία γ) και δ) υπόκειται στα ποσοστά στήριξης που προβλέπονται στο παράρτημα ΙΙ.

5. Μπορεί να χορηγείται στήριξη σε νέους γεωργούς που εγκαθίστανται για πρώτη φορά σε γεωργική εκμετάλλευση ως υπεύθυνοι της εκμετάλλευσης για τις επενδύσεις, προκειμένου να συμμορφούνται προς τις προδιαγραφές της Ένωσης που ισχύουν για τα γεωργικά προϊόντα, συμπεριλαμβανομένης της εργασιακής ασφάλειας. Η στήριξη αυτή μπορεί να χορηγείται για 24 μήνες, κατ' ανώτατο όριο, από την ημερομηνία εγκατάστασης που ορίζεται στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης ή έως ότου ολοκληρωθούν οι ενέργειες που ορίζονται στο επιχειρηματικό σχέδιο που αναφέρεται στο άρθρο 19 παράγραφος 4.

6. Αν η νομοθεσία της Ένωσης επιβάλει νέες απαιτήσεις για τους γεωργούς, η ενίσχυση μπορεί να χορηγείται για επενδύσεις που αποσκοπούν στη συμμόρφωση προς τις απαιτήσεις αυτές για 12 μήνες, κατ' ανώτατο όριο, από την ημερομηνία κατά την οποία γίνονται δεσμευτικές για τη γεωργική εκμετάλλευση.»

6 Το άρθρο 19 του εν λόγω κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ανάπτυξη γεωργικών εκμεταλλεύσεων και επιχειρήσεων», ορίζει τα ακόλουθα:

«[…]

2. Η στήριξη βάσει της παραγράφου 1 στοιχείο α) σημείο i) χορηγείται σε νέους γεωργούς.

Η στήριξη βάσει της παραγράφου 1 στοιχείο α) σημείο ii) χορηγείται σε γεωργούς ή μέλη γεωργικού νοικοκυριού που ασκούν διαφοροποιημένες μη γεωργικές δραστηριότητες και σε πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις και φυσικά πρόσωπα αγροτικών περιοχών.

Η στήριξη βάσει της παραγράφου 1 στοιχείο α) σημείο iii) χορηγείται σε μικρές εκμεταλλεύσεις, όπως ορίζονται από τα κράτη μέλη.

Η στήριξη βάσει της παραγράφου 1 στοιχείο β) χορηγείται σε πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις και άλλα φυσικά πρόσωπα σε αγροτικές περιοχές και σε γεωργούς ή μέλη γεωργικού νοικοκυριού.

Η στήριξη δυνάμει της παραγράφου 1 στοιχείο γ) χορηγείται στους γεωργούς οι οποίοι είναι επιλέξιμοι να συμμετέχουν στο καθεστώς για τους γεωργούς μικρών εκμεταλλεύσεων, οι οποίοι, τη στιγμή υποβολής της αίτησής τους για στήριξη, ήταν επιλέξιμοι επί ένα τουλάχιστον έτος, και οι οποίοι δεσμεύονται να μεταβιβάσουν μόνιμα ολόκληρη την εκμετάλλευσή τους και τα αντίστοιχα δικαιώματα ενίσχυσης σε άλλο γεωργό. Η ενίσχυση καταβάλλεται από την ημερομηνία της μεταβίβασης μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2020 ή υπολογίζεται αναλόγως της περιόδου αυτής και καταβάλλεται εφάπαξ.

[…]

6. Το ανώτατο ποσό στήριξης που προβλέπεται στην παράγραφο 1 στοιχείο α) καθορίζεται στο παράρτημα ΙΙ. Τα κράτη μέλη καθορίζουν το ποσό στήριξης βάσει της παραγράφου 1 στοιχείο α) σημεία i) και ii) λαμβάνοντας επίσης υπόψη την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της περιοχής όπου εφαρμόζεται το πρόγραμμα.

[…]»

Ο κανονισμός (ΕΕ) 1307/2013

7 Στον κανονισμό (ΕΕ) 1307/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, περί θεσπίσεως κανόνων για άμεσες ενισχύσεις στους γεωργούς βάσει καθεστώτων στήριξης στο πλαίσιο της Κοινής γεωργικής πολιτικής και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 637/2008 και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 73/2009 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 608), το άρθρο 4, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ορισμοί και σχετικές διατάξεις», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, ισχύουν οι εξής ορισμοί:

[…]

β) ως “εκμετάλλευση” νοείται το σύνολο των μονάδων που χρησιμοποιεί για γεωργικές δραστηριότητες και διαχειρίζεται ένας γεωργός στην επικράτεια του ίδιου κράτους μέλους·

[…]».

Ο εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 809/2014

8 Στον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 809/2014 της Επιτροπής, της 17ης Ιουλίου 2014, για τη θέσπιση κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1306/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά το ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης και ελέγχου, τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης και την πολλαπλή συμμόρφωση (ΕΕ 2014, L 227, σ. 69), το άρθρο 48, το οποίο φέρει τον τίτλο «Διοικητικοί έλεγχοι», ορίζει στις παραγράφους 1 και 2 τα ακόλουθα:

«1. Οι διοικητικοί έλεγχοι διενεργούνται σε όλες τις αιτήσεις στήριξης, τις αιτήσεις πληρωμής ή άλλες δηλώσεις που απαιτείται να υποβάλλονται από έναν δικαιούχο ή τρίτο μέρος και καλύπτουν όλα τα στοιχεία που μπορούν και είναι ενδεδειγμένο να ελεγχθούν μέσω διοικητικών

ελέγχων. Οι διαδικασίες προβλέπουν την καταγραφή των ελεγκτικών εργασιών που πραγματοποιούνται, των αποτελεσμάτων των επαληθεύσεων και των μέτρων που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση των αποκλίσεων.

2. Οι διοικητικοί έλεγχοι όσον αφορά τις αιτήσεις στήριξης διασφαλίζουν τη συμμόρφωση της ενέργειας με τις εφαρμοστέες υποχρεώσεις που θεσπίζονται από το δίκαιο της Ένωσης ή το εθνικό δίκαιο ή στο πλαίσιο προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν τις δημόσιες συμβάσεις, τις κρατικές ενισχύσεις και άλλα υποχρεωτικά πρότυπα και απαιτήσεις. […]»

Ο κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2018/1046

9 Στον κανονισμό (ΕΕ, Ευρατόμ) 2018/1046 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Ιουλίου 2018, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1296/2013, (ΕΕ) αριθ. 1301/2013, (ΕΕ) αριθ. 1303/2013, (ΕΕ) αριθ. 1304/2013, (ΕΕ) αριθ. 1309/2013, (ΕΕ) αριθ. 1316/2013, (ΕΕ) αριθ. 223/2014, (ΕΕ) αριθ. 283/2014 και της απόφασης αριθ. 541/2014/ΕΕ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 966/2012 (ΕΕ 2018, L 193, σ. 1), το άρθρο 63, το οποίο φέρει τον τίτλο «Επιμερισμένη διαχείριση με τα κράτη μέλη», προβλέπει στην παράγραφο 2 τα ακόλουθα:

«Κατά την εκτέλεση καθηκόντων που συνδέονται με την εκτέλεση του προϋπολογισμού, τα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα, συμπεριλαμβανομένων των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών μέτρων, για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, και συγκεκριμένα:

α) εξασφαλίζουν ότι οι ενέργειες που χρηματοδοτούνται από τον προϋπολογισμό εκτελούνται με ενδεδειγμένο και αποτελεσματικό τρόπο και σύμφωνα με τους εφαρμοστέους ειδικούς τομεακούς κανόνες·

[…]».

Το βουλγαρικό δίκαιο

10 Κατά το άρθρο 8 της naredba nº 9 za prilagane na podmiarka 4.1 «Investitsii v zemedelski stopanstva» ot miarka 4 «Investitsii v materialni aktivi» ot Programata za razvitie na selskite rayoni za perioda 2014-2020 (κανονιστικής απόφασης αριθ. 9 για την εφαρμογή του επιμέρους μέτρου 4.1 «Επενδύσεις σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις» του μέτρου 4 «Επενδύσεις σε υλικά στοιχεία ενεργητικού» του προγράμματος για την αγροτική ανάπτυξη περιόδου 2014-2020), της 21ης Μαρτίου 2015 (DV nº 22, της 24ης Μαρτίου 2015), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης της κύριας δίκης (στο εξής: κανονιστική απόφαση αριθ. 9/2015):

«(1) Κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης παροχής στήριξης, ο γεωργός κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο 1, της [κανονιστικής απόφασης αριθ. 9/2015] πρέπει να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

1. να είναι εγγεγραμμένος ως γεωργός […]

2. η ελάχιστη τυπική απόδοση της γεωργικής εκμεταλλεύσεώς του να ισούται τουλάχιστον με το ισόποσο σε [βουλγαρικά λέβα (BGN)] των 8 000 ευρώ·

[…]

(2) Η ελάχιστη τυπική απόδοση μιας γεωργικής εκμεταλλεύσεως κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 2, αποδεικνύεται μέσω:

1. της καταχώρισης των γαιών που εκμεταλλεύεται και των ζώων που εκτρέφει ο υποψήφιος στο ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης και ελέγχου καθώς και της δήλωσης (εντύπου) περί του υπολογισμού της ελάχιστης τυπικής απόδοσης της εκμεταλλεύσεως κατά την τρέχουσα τη στιγμή της υποβολής της υποψηφιότητας οικονομική χρήση· ή

2. του τίτλου ιδιοκτησίας ή χρήσης των γαιών ή των διαταγμάτων […] από τα οποία προκύπτουν τα στοιχεία υπολογισμού, και της δήλωσης (εντύπου) περί του υπολογισμού της ελάχιστης τυπικής απόδοσης της εκμεταλλεύσεως κατά την τρέχουσα τη στιγμή της υποβολής της υποψηφιότητας οικονομική χρήση […]

[…]».

11 Κατά το άρθρο 26 της κανονιστικής απόφασης:

«Για τις συνδεόμενες με το έργο δραστηριότητες και επενδύσεις, για την πραγματοποίηση των οποίων απαιτείται βάσει της βουλγαρικής νομοθεσίας άδεια, έγκριση και/ή καταχώριση, η στήριξη παρέχεται μόνο βάσει προσκόμισης των οικείων αδειών, εγκρίσεων και/ή εγγράφων που πιστοποιούν την καταχώριση.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

12 Μετά την από 17 Απριλίου 2015 καταχώρισή της ως γεωργού στην Oblastna direktsia «Zemedelie» (περιφερειακή διεύθυνση γεωργίας, Βουλγαρία) στο Plovdiv (Βουλγαρία), η Delid υπέβαλε, στις 28 Μαΐου 2015, αίτηση παροχής στήριξης για επενδύσεις προς τον σκοπό της «αγοράς εξοπλισμού για πτηνοτροφική μονάδα», αξίας 2 933 745 BGN (περίπου 1 500 000 ευρώ), βάσει του επιμέρους μέτρου 4.1 «Επενδύσεις σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις» του μέτρου 4 «Επενδύσεις σε υλικά στοιχεία ενεργητικού» του προγράμματος για την αγροτική ανάπτυξη περιόδου 2014-2020.

13 Προς στήριξη της αίτησής της, η Delid δήλωσε ότι εξέτρεφε πάπιες σε κτηνοτροφική μονάδα ευρισκόμενη στο Manole (Βουλγαρία) –την οποία είχε μισθώσει στις 15 Μαΐου 2014 από την Business park Manole OOD– και ότι αποσκοπούσε να έχει τυπική απόδοση ανερχόμενη στο ποσό των 20 451,68 ευρώ.

14 Κατόπιν ελέγχου που πραγματοποίησε η direktsia «Protivodeystvie na izmamite» (διεύθυνση καταπολέμησης της απάτης) του DFZ-Razplashtatelna agentsia (οργανισμού πληρωμών του εθνικού γεωργικού ταμείου, Βουλγαρία) στην κτηνοτροφική μονάδα τον Απρίλιο και τον Μάιο του 2016, διαπιστώθηκε ότι, κατά τον χρόνο του ελέγχου, δεν υφίστατο ούτε εκμετάλλευση ούτε καταχώριση της εν λόγω μονάδας υπό την επωνυμία Delid, δεν εντοπίστηκε δε κανένα πτηνό εκεί, δεδομένου ότι τα τελευταία πτηνά είχαν πωληθεί στις 7 Μαρτίου 2016. Συγκεκριμένα, από τον

έλεγχο προέκυψε ότι, πέραν της Delid, άλλες δύο εταιρίες που είχαν υποβάλει αιτήσεις παροχής στήριξης είχαν δηλώσει ότι εξέτρεφαν πάπιες στην ίδια κτηνοτροφική μονάδα δυνάμει συμβάσεων μισθώσεως.

15 Υπό τις συνθήκες αυτές, ο εκτελεστικός διευθυντής του ΕΓΤ, με απόφαση της 10ης Ιουλίου 2018, απέρριψε την υποβληθείσα από την Delid αίτηση παροχής στήριξης, με την αιτιολογία ότι η εταιρία δεν πληρούσε τα κριτήρια επιλεξιμότητας του άρθρου 8 της κανονιστικής απόφασης αριθ. 9/2015.

16 Η Delid άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Administrativen sad Plovdiv (διοικητικού πρωτοδικείου Plovdiv, Βουλγαρία).

17 Με απόφαση της 10ης Μαρτίου 2020, το εν λόγω δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή.

18 Η Delid άσκησε ενώπιον του Varhoven administrativen sad (Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου, Βουλγαρία), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου, αναίρεση κατά της τελευταίας αυτής αποφάσεως.

19 Εκτιμώντας ότι για την επίλυση της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί απαιτείται ερμηνεία των διατάξεων του κανονισμού 1305/2013, το Varhoven administrativen sad (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Συνάδει με το άρθρο 17 του κανονισμού 1305/2013 εθνική διάταξη, όπως το άρθρο 26 της κανονιστικής απόφασης αριθ. 9/2015, η οποία επιβάλλει στους αιτούντες στήριξη στο πλαίσιο του επιμέρους μέτρου 4.1 "Επενδύσεις σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις" του μέτρου 4 "Επενδύσεις σε υλικά στοιχεία ενεργητικού" του Programa za razvitie na selskite rayoni (προγράμματος για την αγροτική ανάπτυξη) περιόδου 2014-2020, ως συμπληρωματική προϋπόθεση επιλεξιμότητας, την προσκόμιση πιστοποιητικού περί καταχωρίσεως της κτηνοτροφικής μονάδας επ' ονόματι του αιτούντος τη στήριξη, ως απόδειξη της ασκήσεως κτηνοτροφικής δραστηριότητας πριν από την υποβολή της αιτήσεως για τη χορήγηση στήριξης σε εκμετάλλευση κατά την έννοια του άρθρου 4 του κανονισμού 1307/2013 την οποία λειτουργεί ο ίδιος, ή μήπως αρκεί, για τους σκοπούς του κανονισμού, ο γεωργός να αποδεικνύει ότι έχει ξεκινήσει τη διαδικασία για την απαιτούμενη καταχώριση της κτηνοτροφικής μονάδας στο όνομά του;

2) Συνάδει προϋπόθεση που προβλέπεται σε εθνική διάταξη, όπως το άρθρο 8, παράγραφος 1, σημείο 2, της κανονιστικής απόφασης [αριθ. 9/2015], κατά την οποία οι αιτούντες στήριξη πρέπει να αποδεικνύουν ότι κατά την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως για τη χορήγηση της ενίσχυσης η ελάχιστη τυπική απόδοση της οικείας γεωργικής εκμετάλλευσης ισούται τουλάχιστον με το ισόποσο σε βουλγαρικά λέβα των 8 000 ευρώ, με τον σκοπό της ενίσχυσης που χορηγείται στο πλαίσιο του μέτρου "Επενδύσεις σε υλικά στοιχεία ενεργητικού" βάσει του άρθρου 17 του κανονισμού 1305/2013, με τις προτεραιότητες της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη κατά το άρθρο 5 του κανονισμού 1305/2013 και με τον όρο "τυπική απόδοση εκμετάλλευσης" κατά την έννοια του καταργηθέντος κανονισμού (ΕΚ) 1242/2008 της Επιτροπής, της 8ης Δεκεμβρίου 2008, για τη θέσπιση κοινοτικής τυπολογίας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων [ΕΕ 2008, L 335, σ. 3];

3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι προσφάτως καταχωρισθέντες γεωργοί κατά την ημερομηνία της υποβολής της αιτήσεως για χορήγηση ενίσχυσης στο πλαίσιο του μέτρου "Επενδύσεις σε υλικά στοιχεία ενεργητικού" πρέπει να αποκλείονται από τη χρηματοδοτική στήριξη βάσει του κανονισμού 1305/2013;»

Επί του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

20 Ο εκτελεστικός διευθυντής του ΕΓΤ και η Βουλγαρική Κυβέρνηση αμφισβητούν το παραδεκτό της υπό κρίση αίτησης προδικαστικής αποφάσεως προβάλλοντας, πρώτον, ότι αυτή δεν εκθέτει τους λόγους για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς την ερμηνεία ή το κύρος των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, ούτε τη σχέση που υφίσταται, κατ' αυτό, μεταξύ των εν λόγω διατάξεων και της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας, δεύτερον, ότι η απόφαση περί παραπομπής στηρίζεται σε νέες διαπιστώσεις ως προς τα πραγματικά περιστατικά οι οποίες δεν κατέστη δυνατό να εξεταστούν από την αρμόδια διοικητική αρχή και, τρίτον, ότι το αιτούν δικαστήριο όφειλε να διατηρήσει τη στάση που τήρησε σε άλλες, παρόμοιες υποθέσεις και να αποφανθεί επί της ουσίας της διαφοράς αντί να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο.

21 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησομένης δικαστικής αποφάσεως να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης, τόσο την αναγκαιότητα προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του απόφασης όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο, τα οποία θεωρούνται κατά τεκμήριο λυσιτελή. Συνεπώς, εφόσον το υποβαλλόμενο προδικαστικό ερώτημα αφορά την ερμηνεία ή το κύρος κανόνα του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο οφείλει κατ' αρχήν να απαντήσει, εκτός αν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, αν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, αν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στο ερώτημα (απόφαση της 5ης Μαΐου 2022, Zagrebačka banka, C-567/20, EU:C:2022:352, σκέψη 43 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

22 Εν προκειμένω, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, καθόσον τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, ειδικότερα δε των διατάξεων του κανονισμού 1305/2013, δεν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία που ζητείται βάσει των προδικαστικών αυτών ερωτημάτων, θεωρούμενων συνολικώς, ουδεμία σχέση έχει με τη διαφορά της κύριας δίκης ή ότι το πρόβλημα που τίθεται είναι υποθετικής φύσεως.

23 Συνεπώς, η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτή.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

24 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 17 του κανονισμού 1305/2013 έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά την παροχή της στήριξης που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο από την προϋπόθεση της προσκόμισης από τον αιτούντα πιστοποιητικού καταχώρισης κτηνοτροφικής μονάδας στο όνομά του.

25 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι τα κράτη μέλη εφαρμόζουν τον κανονισμό 1305/2013 μέσω των προγραμμάτων τους στήριξης της αγροτικής ανάπτυξης [απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Lauku atbalsta dienests (Ενισχύσεις εκκίνησης γεωργικών επιχειρήσεων), C-119/20, EU:C:2021:817, σκέψη 54] και ότι ο κανονισμός αυτός παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να λάβουν ένα σύνολο μέτρων προς επίτευξη των προτεραιοτήτων της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη (πρβλ. απόφαση της 28ης Απριλίου 2022, Piltenes meži, C-251/21, EU:C:2022:311, σκέψη 63).

26 Συγκεκριμένα, κάθε κράτος μέλος εκπονεί είτε εθνικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης για ολόκληρη την επικράτειά του, είτε περιφερειακά προγράμματα, είτε ταυτοχρόνως και εθνικό πρόγραμμα και περιφερειακά προγράμματα, με τα οποία υλοποιείται η στρατηγική που αποβλέπει στην επίτευξη των προτεραιοτήτων της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη [απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Lauku atbalsta dienests (Ενισχύσεις εκκίνησης γεωργικών επιχειρήσεων), C-119/20, EU:C:2021:817, σκέψη 55].

27 Επομένως, ο κανονισμός 1305/2013 καταλείπει στα κράτη μέλη περιθώριο εκτίμησης όσον αφορά τις λεπτομέρειες εφαρμογής των ενισχύσεων τις οποίες προβλέπει [απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Lauku atbalsta dienests (Ενισχύσεις εκκίνησης γεωργικών επιχειρήσεων), C-119/20, EU:C:2021:817, σκέψη 56].

28 Το προαναφερθέν περιθώριο εκτίμησης μπορεί να αφορά ιδίως τα κριτήρια επιλογής των έργων, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι χρηματοδοτικοί πόροι που προορίζονται για την αγροτική ανάπτυξη χρησιμοποιούνται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και ότι οι στόχοι των μέτρων που λαμβάνονται στο πλαίσιο των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης είναι σύμφωνοι με τις προτεραιότητες της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη, όπως επίσης και προκειμένου να διασφαλιστεί η ίση μεταχείριση των αιτούντων [απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Lauku atbalsta dienests (Ενισχύσεις εκκίνησης γεωργικών επιχειρήσεων), C-119/20, EU:C:2021:817, σκέψη 58].

29 Το εν λόγω περιθώριο εκτίμησης μπορεί επίσης να αφορά τη διαμόρφωση των εθνικών προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης καθώς και την εφαρμογή των απαιτήσεων του κανονισμού 1305/2013, ιδίως όσον αφορά το μέγεθος των επιλέξιμων εκμεταλλεύσεων, όπως προβλέπεται στο άρθρο 19, παράγραφος 2, τρίτο εδάφιο, του κανονισμού, ή το ύψος των ενισχύσεων, όπως προκύπτει από την παράγραφο 6 του ίδιου άρθρου [απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Lauku atbalsta dienests (Ενισχύσεις εκκίνησης γεωργικών επιχειρήσεων), C-119/20, EU:C:2021:817, σκέψη 59].

30 Εν προκειμένω, η οριζόμενη στην εθνική ρύθμιση απαίτηση, κατά την οποία η παροχή της στήριξης που προβλέπει η συγκεκριμένη διάταξη εξαρτάται από την προϋπόθεση της προσκόμισης από τον αιτούντα πιστοποιητικού καταχώρισης κτηνοτροφικής μονάδας στο όνομά

του, εμπίπτει στο περιθώριο εκτιμήσεως το οποίο διαθέτουν τα κράτη μέλη κατά τη νομολογία που μνημονεύεται στις σκέψεις 27 έως 29 της παρούσας αποφάσεως. Επιπλέον, η εν λόγω απαίτηση ενισχύει τη διενέργεια διοικητικών ελέγχων, συμφώνως προς τα οριζόμενα στο άρθρο 48 του εκτελεστικού κανονισμού 809/2014, και καθιστά δυνατό εξασφαλιστεί, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 63, παράγραφος 2, στοιχείο α′, του κανονισμού 2018/1046, ότι οι ενέργειες που χρηματοδοτούνται από τον προϋπολογισμό της Ένωσης εκτελούνται με ενδεδειγμένο και αποτελεσματικό τρόπο.

31 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 17 του κανονισμού 1305/2013 έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά την παροχή της στήριξης που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο από την προϋπόθεση της προσκόμισης από τον αιτούντα πιστοποιητικού καταχώρισης κτηνοτροφικής μονάδας στο όνομά του.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

32 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ’ ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 17 του κανονισμού 1305/2013 έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά την παροχή της στήριξης που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο από την προϋπόθεση της απόδειξης από τον αιτούντα ότι, κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησής του, η απόδοση της γεωργικής εκμεταλλεύσεώς του αντιστοιχεί σε τουλάχιστον 8 000 ευρώ.

33 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο εν λόγω προδικαστικό ερώτημα, υπενθυμίζεται εξαρχής ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία της οποίας έγινε μνεία στις σκέψεις 27 και 28 της παρούσας αποφάσεως, ο κανονισμός 1305/2013 καταλείπει στα κράτη μέλη περιθώριο εκτιμήσεως ως προς τις λεπτομέρειες εφαρμογής των ενισχύσεων τις οποίες προβλέπει, το δε περιθώριο αυτό εκτιμήσεως μπορεί να αφορά, μεταξύ άλλων, τα κριτήρια επιλογής των έργων, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι χρηματοδοτικοί πόροι που προορίζονται για την αγροτική ανάπτυξη χρησιμοποιούνται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

34 Πλην όμως, μια προϋπόθεση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, κατά την οποία ο αιτών οφείλει να αποδείξει ότι, κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησής του, η απόδοση της γεωργικής εκμεταλλεύσεώς του αντιστοιχεί σε τουλάχιστον 8 000 ευρώ, εμπίπτει, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων της δικογραφίας την οποία έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο στην υπό κρίση υπόθεση, στο περιθώριο εκτιμήσεως το οποίο καταλείπεται στα κράτη μέλη στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 17 του κανονισμού 1305/2013.

35 Συνεπώς, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 17 του κανονισμού 1305/2013 έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά την παροχή της στήριξης που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο από την προϋπόθεση της απόδειξης από τον αιτούντα ότι, κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησής του, η απόδοση της γεωργικής εκμεταλλεύσεώς του αντιστοιχεί σε τουλάχιστον 8 000 ευρώ.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

36 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ’ ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 17 του κανονισμού 1305/2013 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στον αποκλεισμό, από τη δυνατότητα λήψης της στήριξης που προβλέπεται στη διάταξη αυτή, των προσφάτως –κατά τον χρόνο της υποβολής της αίτησης– καταχωρισθέντων γεωργών.

37 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι ο λόγος για τον οποίο ζητείται η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν έγκειται στη διατύπωση συμβουλευτικών γνωμών επί γενικών ή υποθετικών ζητημάτων, αλλά στην αδήριτη ανάγκη αποτελεσματικής επίλυσης ένδικης διαφοράς που αφορά το δίκαιο της Ένωσης (απόφαση της 7ης Απριλίου 2022, Autonome Provinz Bozen, C-102/21 και C-103/21, EU:C:2022:272, σκέψη 57 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

38 Πλην όμως, εν προκειμένω, δεν προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ενίσχυση δεν χορηγήθηκε στην Delid λόγω του γεγονότος ότι, κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησής της, η εταιρία αυτή συνιστούσε προσφάτως καταχωρισθέντα γεωργό.

39 Συνεπώς, διαπιστώνεται ότι το τρίτο προδικαστικό ερώτημα είναι υποθετικής φύσεως και, ως εκ τούτου, απαράδεκτο.

Επί των δικαστικών εξόδων

40 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έβδομο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 17 του κανονισμού (ΕΕ) 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 2017/2393 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2017,**

   έχει την έννοια ότι:

   δεν αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά την παροχή της στήριξης που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο από την προϋπόθεση της προσκόμισης από τον αιτούντα πιστοποιητικού καταχώρισης κτηνοτροφικής μονάδας στο όνομά του.

2) **Το άρθρο 17 του κανονισμού 1305/2013, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό 2017/2393,**

   έχει την έννοια ότι:

   δεν αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά την παροχή της στήριξης που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο από την προϋπόθεση της απόδειξης από τον αιτούντα ότι, κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησής του, η απόδοση της γεωργικής εκμεταλλεύσεώς του αντιστοιχεί σε τουλάχιστον 8 000 ευρώ.

(υπογραφές)